

8. *Obuchenye vzroslykh: uchyt'sya nykogda ne pozdno. Kommyunyke Komys'syy Evropeyskykh Obshchestv, Bryussel* [Adult learning: it's never too late to learn. Communiqué of the Commission of the European Societies], 2006. Dostupno: <<http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=ur>>.

9. *Obrazovaniye – sokrytoye sokrovishche. Doklad Mezhdunarodnoy komissii po obrazovaniyu dlya KHKHI veka* [Education is a hidden treasure. Report of the International Commission on Education for the 21st Century], 1996, Parizh: YUNESKO, 1–102.

10. Radkevich, V. O., 2003. *Problemi profesijnogo navchannya na virobnitstvi* [Problems of professional training in the field of manufacturing] / red. N. G. Nichkalo, Київ, 1, 36–46.

11. Starikov, I. M., 1983. *Obucheniye ratsional'nykh metodam truda molodykh rabochikh* [Training in rational labor methods for young workers], Moskva, 128.

12. Starykov, I. M., 2013. *Orhanizatsiyno-pedahohichni osoblyvosti profesijnoyi pidhotovky robitnykiv i spetsialistiv v navchal'nykh tse'ntrakh* [Organizational and pedagogical features of professional training of workers and specialists in educational centers] / red. V. O. Radkevych, Kyiv, 5, 38–43.

13. Erlikh, O. V., 2002. *Pedagogicheskaya sreda sovremennogo rossiyskogo goroda kak prostranstvo grazhdanskogo obrazovaniya* [The pedagogical environment of a modern Russian city as a space for civic education], *Filosofiya obrazovaniya Ser. Symposium*, 23, 343–346.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-245-258>

УДК 911:656:502.51

Жур'ян Вікторія Володимирівна,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України
Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8929-2051>
vremyavika300397@gmail.com

ФЕНОМЕН ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ

Анотація. У запропонованій статті відзначається, що ситуація всесвітньої екологічної кризи вимагає осмислення нових підходів до аналізу взаємодії природи та суспільства на основі становлення певної екологічної компетентності. Також у дослідженні розкриваються базові поняття екологічної освіти, такі як екологічна грамотність, екологічна освіченість, екологічне мислення, екологічна компетентність та екологічна культура. Показується взаємозв'язок між екологічною компетентністю і екологічною культурою.

Визначається, що основною метою екологічної освіти є розвиток екологічної культури особистості, що, у відповідності до компетентнісного підходу, базується, у першу чергу, на вдосконаленні відповідних компетентностей майбутніх спеціалістів. При цьому у вузькому, практикоорієнтованому значенні екологічна компетентність розуміється як комплекс особистих якостей, що зумовлюють здатність спеціалістів морської галузі приймати адекватні рішення у конкретній екологічній ситуації. У широкому ж сенсі, під екологічною компетентністю розглядається складова екологічної культури особистості, що відображає відносини людини із навколишнім її соціоприродним середовищем.

У запропонованому дослідженні проаналізовані особливості складових екологічної компетентності судноводіїв, виокремлено специфіку, пов'язану із особливостями професійної діяльності, міжнародними конвенціями тощо. Ґрунтуючись на теорії компетентнісного підходу, особливостях професійної діяльності, специфічним властивостям екологічної компетентності у дослідженні пропонується структура екологічної компетентності майбутніх судноводіїв, яка містить 5 компонентів: аксіологічний (ціннісно-мотиваційний); когнітивний (володіння екологічними знаннями, екологічним мисленням тощо); діяльнісно-поведінковий (практично-технологічний); емоційно-вольовий (самоаналіз особистісних особливостей, емоційних реакцій); нормативний (володіння нормативно-правовою базою). Перспективи подальших досліджень стосуються питань формування у майбутніх судноводіїв екологічної компетентності з урахуванням психолого-педагогічних умов навчання.

Ключові слова: професійна освіта; підготовка судноводіїв; охорона природи; екологічна компетентність; екологічна культура.

4. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Вплив людства на навколишнє середовище здебільшого носить негативний характер. Масштаби забруднення планети у другій половині ХХ ст. набули глобального характеру і сьогодні наслідки впливу антропогенезу на довкілля можуть призвести до знищення цивілізації. Спричинені людиною порушення екологічної рівноваги набувають незворотного характеру та загрожують усьому живому на планеті, у тому числі під загрозою знаходиться й існування самої людини, як біологічного виду.

Погіршення екологічної ситуації відбувається одночасно у всьому світі, у тому числі й в Україні. Науково-технічний прогрес у сфері машинобудування, космосу, озброєння, в зв'язку із збільшенням обсягів виробництва, призвів до значного посилення антропогенного і техногенного тиску на навколишнє середовище. Результати аварій за масштабами набули характеру катастроф.

Такий стан речей зумовив те, що сучасне постіндустріальне суспільство потребує, як і раніше, фахівця, який є професіоналом у своїй справі, здатний критично мислити, швидко і рішуче діяти в непередбачуваних ситуаціях, взаємодіяти в суспільстві [1]. Очевидно, що людство може подолати проблеми екологічного характеру тільки перейшовши на нові еколого-гуманітарні шляхи розвитку, переорієнтувавши суспільну філософію і психологію з технократичної моделі на екологічну (природоохоронну). У світлі цього, погодимось з О. Байрамовою, яка відзначає «Проблема екологічного виховання в морській освіті також фактично залишається відкритою та недостатньо дослідженою. Актуальним постає питання підвищення рівня екологічної свідомості, освіти на основі формування активної громадянської позиції молоді та модернізації освітнього простору на основі ідей сталого розвитку. Тому екологізація загалом усієї системи освіти і виховання є надзвичайно актуальною темою сучасного розвитку суспільства»[2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій практиці екологічна освіта визнається одним із основних чинників екологізації всіх видів людської діяльності та належить до пріоритетних напрямів освітньої діяльності. Проблемами екологічної освіти та виховання займалися такі науковці: С. Алексєєв, О. Байрамова, В. Бровдій, О. Вознюк, С. Глазачев, О.Гуренкова, Н. Дагбаєва, С. Дерябо, М. Дробноход, А. Захлебний, І. Зверев, С. Кравченко, М. Костицький, В. Крисаченко, Л. Лук'янова, Г. Пустовіт, А. Сидельковський, І. Суравегіна, С. Шмалей, та ін.

Основною метою екологічної освіти є розвиток екологічної культури особистості, що, у відповідності до компетентнісного підходу, базується, у першу чергу, на вдосконаленні відповідних компетентностей майбутніх спеціалістів. Проблематика становлення екологічної компетентності особистості та її розвитку є предметом великої кількості психолого-педагогічних досліджень. У цьому компетентнісний підхід як результативно цільова основа освіти сьогодні знаходить дуже широке застосування різних рівнях – загальному, професійному, додатковій освіті, соціальній та різних предметних галузях (зокрема. екологічній) [3].

Питанням формування екологічної компетентності учнів у процесі навчання присвячені роботи Т. Бакірової, Д. Єрмакова, А. Макоїдова, Н. Казакова та багатьох інших.

Різноманітні аспекти екологічної компетентності майбутніх спеціалістів морської галузі розглядали В. Позднякова, М. Бабишена (готовність до екологічної відповідальності); Э. Манн-Боргезе, А. Яцик, В. Шмаков (раціональне використання водних ресурсів); А. Сваричевська, В. Добровольська, С. Місевич, (формування екологічної компетентності); В. Волошин, С.Зубрилов, В. Істомін, С. Левківський, М. Падун (вплив водного транспорту на довкілля) та інші.

5. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета – визначення дефініції екологічної компетентності майбутніх судноводіїв, як соціокультурного феномену.

Відповідно до мети визначено такі **завдання статті**:

- здійснити аналіз наукових праць щодо визначення концептів екологічної освіти;
- визначити структурні компоненти екологічної компетентності судноводіїв.

6. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Досвід останніх десятиліть показує, що спроби призупинити настання глобальної екологічної кризи економічними заходами не приносять успіху через те, що масова свідомість людства має в своїй основі споживче відношення до природи загалом і до природи самої людини зокрема [4]. Тому першочерговим завданням людства постає необхідність зміни ставлення соціуму до проблеми антропологічного впливу на біосферу. У першу чергу такий вплив має бути здійснений на свідомість окремої особистості, розбудову її внутрішнього світогляду, розумінні аспектів взаємодії із природним оточенням тощо. Все це зумовлює провідну роль освіти у формуванні екологічної свідомості кожного члена суспільства.

У науково-педагогічній літературі зустрічаються схожі за змістом терміни пов'язані із екологічною освітою. Найчастіше у працях вчених можна зустріти наступні: «екологічна грамотність», «екологічна освіченість», «екоцентричний світогляд», «екологічне мислення», «екологічна компетентність» тощо. С. Ігнатів [5] пропонує розглянути своєрідні освітнянські «сходи» за такою схемою: екологічна грамотність – екологічна освіченість – екологічна компетентність – екологічна культура.

На його думку *екологічна грамотність* задається під час вивчення еколого-біологічних дисциплін в основній (дев'ятирічній) школі. *Екологічна освіченість* – це екологічна грамотність, доведена до суспільно і особистісно необхідного рівня знань, умінь і навичок, що забезпечують становлення екоцентричного (екологічного) світогляду та розвиток екологічного мислення, які визначають стиль діяльності та поведінки людини. *Екоцентричний світогляд* базується на ідеях універсального еволюціонізму, єдності, системності та процесуальності навколишнього світу і включає цінності та ідеали, переконання та принципи, способи пізнання та діяльності, норми та вимоги екологічного та морального імперативів, відповідальність людини за збереження сприятливого життєвого середовища. *Екологічне мислення* – найважливіша складова екоцентричного світогляду. Воно відображає не тільки специфіку об'єкта пізнання (екологічні системи природного і соціального характеру, екологічні проблеми та ситуації), але і спрямованість розумових операцій на вирішення екологічних ситуацій, природних або соціальних проблем, що виникають в результаті неадекватних дій людини або природних катаклізмів. *Екологічна компетентність*, на його думку, є найважливішою складовою *екологічної культури* людини, і включає його екологічну освіченість. Її сформованість – найважливіша умова його соціалізації у суспільстві. Дослідник вважає, що екологічна культура є цілісною системою, в яку органічно вписуються

екоцентричний світогляд, екологічне мислення, гуманістичні ідеї, загальнолюдські цінності та ідеали, переконання і принципи, наукові та ненаукові знання, вміння та навички екологічно обґрунтованої діяльності, громадянська та екологічна відповідальність та ін.

Національна система морської освіти в Україні базується на державній освітній політиці і Концепції державної морської політики, метою яких є всебічний розвиток особистості, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями, здатними виконувати обов'язки щодо забезпечення безпеки мореплавства, охорони життя людини а також захисту водного середовища [6]. Іншими словами, сучасний фахівець із мореплавства повинен мати достатньо високий рівень екологічної культури. У загальних рисах погоджуючись із С. Ігнатовим, під екологічною культурою особистості ми будемо розуміти зумовлений розвитком екологічної культури суспільства ступінь екологічної розвиненості, ціннісної інформаційно-екологічної освіченості особи, що дає їй змогу адекватно орієнтуватися у різних екологічних ситуаціях, дотримуватися адекватної поведінки.

Як зазначено в дослідженні Н. Семенюк, екологічна культура виражає міру освоєння суб'єктом природоперетворюючої діяльності, відповідності соціального та природного як складових єдиної системи. Екологічна культура лежить в основі екологічної діяльності та екологічної поведінки, у складі яких – зріз суспільно виробленого способу самореалізації людиною себе в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття та оцінка ставлення людини до природи [7].

Відзначимо, що як зазначено у Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості. ...Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва [8].

Відомі дослідники екопатогенних чинників антропогенного походження Н. Агаджанян та Н. Пересадін відзначають, що екологічно несприятливі чинники антропогенної природи (ксенобіотики, радіація, підвищений вміст солей важких металів у водах та продуктах харчування, речовини з алергізуючим, гепатоксичним та мутагенним ефектами) призводять до наступних негативних наслідків: зниження репродуктивної здатності людини внаслідок високого рівня спонтанних абортів, мертвонароджень, множинних вроджених вад розвитку, перинатальної дитячої та дитячої смертності. Усе це зрештою призводить до негативного приросту населення та його депопуляції, гноблення імунологічної реактивності організму [9; 10]. Крім того

численні техногенні катастрофи зумовлюють забруднення води і атмосфери, знищуються мільйони гектарів родючих ґрунтів, планета заражена ядохімікатами і радіоактивними відходами, величезних розмірів досягло обезліснення і опустелювання, набуло катастрофічного характеру масове вимирання тварин, численно скоротились популяції риб, пташок., І це лише короточасні наслідки того, що вже відбувається в біосфері. Прогнози на середньострокову і довгострокову перспективу невтішні.

Для подолання жахаючих тенденцій виникла нагальна потреба осмислення нових підходів до аналізу взаємодії природи та суспільства, де кожен його член має стати особистістю із високим рівнем екологічної культури. Досягнення ж цього рівня, у першу чергу, має відбуватись шляхом формування екологічної компетентності.

Уніфікованого підходу до трактування поняття «екологічної компетентності» та її компонентів у сучасній науці не існує. Спробуємо проаналізувати різноманітні підходи до визначення поняття сучасними науковцями-дослідниками.

Екологічну компетентність як показник якості екологічної освіти та складову життєвої компетентності позиціонує у свої дослідженнях О. Джам, наголошуючи на тому, що змістове наповнення екологічної компетентності і її значення в структурі життєвої компетентності обумовлені історично, починаючи від первісного суспільства [11]. Дійсно, збереглися свідоцтва, що охороною довколишнього середовища переймались ще стародавні шумери, потім греки, римляни. Ближче до нашого часу збереглися записи наказів козацької старшини про заборону вирубки лісів тощо. Тому можна стверджувати, що змістова складова екологічної компетентності формувалась еволюційним шляхом і відображала стан екологічної культури людства (певних частин соціуму) у відповідні історичні періоди.

Сьогоднішнє розуміння екологічної компетентності значно складніше, ніж у стародавні часи. Так, у своїх дослідженнях Н. Олійник розкриває, що «екологічна компетентність є інтегрованим результатом навчальної діяльності, який формується передусім завдяки опануванню змістом предметів екологічного спрямування і набуттю досвіду використання екологічних знань у процесі вивчення предметів спеціального і професійного циклів» [12]. Л. Титаренко трактує поняття як «здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і не прагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності» [13, с. 9].

В. Байденко у статті «Компетенции в профессиональном образовании» визначає, що «екологічна компетентність – це категорія екологічної діяльності, пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням та екологічними цінностями [14]. Д. Єрмаков під екологічною компетентністю розуміє усвідомлене, осмислене оволодіння теоретичними знаннями, вміннями, способами прийняття рішень, моральними нормами, цінностями під час особистісно та соціально значущої екологічної діяльності та набуття на цій основі досвіду вирішення екологічних проблем [15, с. 34].

у працях Л. Лук'янової екологічна компетентність фахівця – це системна інтегративна якість особистості, яка визначається сукупністю здатностей вирішувати проблемні питання і завдання різного рівня складності, що можуть з'являтися у побуті і професійній діяльності на основі сформованого ціннісного ставлення до природи, знань, освітнього і життєвого досвіду, індивідуальних здібностей, потреб і мотивів [16]. Специфічне поєднання різних здібностей суб'єкта діяльності утворює основу професійної поведінки, спрямованої на вирішення екологічних питань.

Поряд із цим існує думка, що екологічна компетентність є більш широким поняттям. Вона відображає відносини людини з усім навколишнім їй соціоприродним середовищем і висвічує соціальні відносини на фоні взаємодії людства і природи. За такого підходу, екологічна компетентність має надпредметний і надпрофесійний характер і пронизує всю сукупність моральних відносин у системі «людина – суспільство – природа» [17]. Тобто виходить за рамки професійної компетентності і набуває ознак базової. Певною мірою, це зазначається в документах міжнародного проєкту «Визначення та відбір компетенцій» (DeSeCo) [18]. У ньому, хоча екологічна компетентність і не називається прямим текстом, але зазначається, що соціальна компетентність повинна охоплювати більш об'ємну сферу і включати складову, пов'язану з регуляцією відносин у системі «людина – суспільство – природа». Вказується на необхідність визначення переліку компетентностей на основі загального бачення світового майбутнього.

Так що ж, власне, входить до складу екологічної компетентності майбутнього судноводія? Специфіка професійної діяльності спеціалістів із морського судноводіння полягає у необхідності постійного поліпшення якості фахової підготовки морських фахівців з метою компетентного здійснення ними власної професійної діяльності із дотриманням вимог Міжнародної Морської Організації (ІМО), Конвенції ПДНВ 78/95 з Манільськими поправками 2010 року.

У «Манільських поправках» вказано, що фахівці із морського судноплавства повинні знати уразливі морські райони відносно викиду; райони, в яких заборонене судноплавство, або повинне уникатися; особливі райони згідно з Конвенцією MARPOL; обмеження обладнання для боротьби з розливом нафти; план дій відносно зростаючих об'ємів сміття, лляльних вод, опадів, стічних вод і т. д.; наслідки забруднення в умовах холодного клімату. Також у цьому документі, у розділах, що стосуються вимог для ознайомлення, початкової підготовки та інструктажу з питань безпеки морських фахівців відзначені такі вимоги до них, як:

- володіння методами та засобами запобігання забрудненню морського середовища з суден;
- початкове робоче знання відповідних конвенцій ІМО, які стосуються охорони людського життя на морі, охорони та захисту морського середовища;
- знання заходів застереження, яких необхідно вживати для запобігання забрудненню морського середовища;
- володіння обладнанням, яке стосується запобігання забрудненню морського середовища;

– знання ступеню важливості запобіжних заходів для захисту морського середовища [19].

Виходячи із зазначеного вище, екологічна компетентність являє собою складну, інтегративну характеристику особистості, що відображає мотиви екологічної діяльності, володіння екологічними знаннями і природно-доцільними видами діяльності, вольові якості та цінності особистості з активною позицією особистості у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, і забезпечує здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, здійснювати професійну діяльність у галузі сільського господарства з позицій екологічної обґрунтованості і доцільності. Екологічна компетентність формується в процесі екологічної освіти.

Розглянемо структуру екологічної компетентності. Вітчизняна дослідниця Л. Лук'янова пропонує розглядати екологічну компетентність як систему, що містить чотири взаємопов'язаних компоненти: аксіологічний (ціннісно-мотиваційний); когнітивний (знанієво-змістовий); діяльнісний (практично-технологічний); нормативний.

Кожний із цих компонентів авторка наповнює конкретним професійним (навчально-предметним), виховним, комунікативним, ціннісно значимим змістом.

Так аксіологічний (ціннісно-мотиваційний), за її визначенням, формує внутрішні мотиви, що спонукають особистість до екологічної діяльності, та ґрунтується на формуванні духовних, теоретико-пізнавальних передумов, морально-етичного ставлення до навколишнього середовища.

Когнітивний (знанієво -змістовий) –відповідає за науковість та інноваційність знань. Він урахує особливості і варіативність змісту освітніх та екзистенційних потреб, мотивів особистості на різних етапах її еколого-професійного становлення.

Діяльнісний (практично-технологічний) - забезпечує формування практичних вмінь екологічної діяльності (професійної та побутової); передбачає створення умов, за яких за допомогою усієї системи педагогічних технологій моделюється й відтворюється зміст реальної діяльності людей у природі та суспільстві, відповідно до угод підготовки фахівців з управління суднами та менеджменту в морській галузі [20].

Нормативний –зумовлює знання і дотримання екологічних норм, законів, приписів, правил щодо діяльності й поведінки майбутніх судноводіїв .

Повністю погоджуючись із наявністю запропонованих компонентів та їх змістовно-функціональним наповненням, вважаємо, що для повноти структури екологічної компетентності доцільно виокремити п'ятий її компонент – емоційно-вольовий (самоаналіз особистісних особливостей, емоційних реакцій майбутніх судноводіїв). Цей компонент характеризується тим, що екологічні взаємодії стимулюють людину до аналізу поведінки, особистісних особливостей, емоційних реакцій. Емоційно-вольовий компонент відповідає за розвиток тих вольових якостей дисциплінованість, організованість, самостійність, наполегливість, витримка, рішучість, ініціативність), що необхідні для реалізації екологічної діяльності, і емоційні

процеси і стани, що виникають при цьому (емоції, почуття, настрої, симпатії, антипатії, прихильності, любов до природи, негативне ставлення до непристойних вчинків, шкідливих звичок майбутніх судноводіїв).

Отже, феноменологія екологічної компетентності майбутніх судноводіїв описується її складною структурною організацією у вигляді п'яти взаємозалежних компонентів: аксіологічного, когнітивного, діяльнісного, нормативного і емоційно-вольового.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

За результатами дослідження нами встановлено, що у вузькому розумінні екологічну компетентність можна розглядати як комплекс особистих якостей, що зумовлюють здатність спеціалістів морської галузі приймати адекватні рішення в конкретній екологічній ситуації.

У широкому ж сенсі, під екологічною компетентністю будемо розуміти складову екологічної культури особистості, що відображає відносини людини із навколишнім її соціоприродним середовищем.

Сформована екологічна компетентність є не тільки результатом екологічної освіти, а й складовою екологічної культури, що зумовлює потребу у реалізації усвідомлених здобувачем освіти цінностей екологічної спрямованості

Кожна людина певним чином взаємодіє з навколишнім середовищем (споживання ресурсів, власна професійна діяльність). Професій, що не впливають на стан довкілля, не існує. Різниця полягає лише в обсягах, характеристиках і способах впливу. І зменшення власного негативного впливу на довкілля підчас професійної діяльності є ознакою високого рівня професійної екологічної компетентності.

Перспективи подальших досліджень стосуються питань формування у майбутніх судноводіїв екологічної компетентності з урахуванням психолого-педагогічних умов навчання.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Добровольська, В.А., Місевич, С.В., 2020. Формування екологічної компетентності у контексті навчальної дисципліни «Географія судноплавства». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 45–55. Доступно: <<http://dspace.bdpu.org:8080/xmlui/handle/123456789/3424>>.

2. Байрамова, О.В., 2020. Екологічна освіта моряків як умова забезпечення сталого розвитку людства. *Actual problems of natural sciences: modern scientific discussions: Collective monograph*, Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing", 1–18. DOI <<https://doi.org/10.30525/978-9934-588-45-7.1>>.

3. Гуренкова, О. В., 2008. Екологічна компонента курсу «Безпека життєдіяльності» у ВНЗ водного транспорту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 19, 300–306.
4. Ермаков, Д. С., 2009. Педагогическая концепция формирования экологической компетентности учащихся: *дис. доктор педагогических наук: 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования*, Москва, 405.
5. Игнатов, С. Б., 2011. Экологическая компетентность в контексте образования для устойчивого развития. *Образование и наука*, 1, 22–32. Доступно: <<https://elar.rsvpu.ru/handle/123456789/31091?mode=full>>.
6. Лук'янова, Л.Б., Гуренкова, О.В., 2008. *Екологічна компетентність майбутніх фахівців*. Навчально-методичний посібник. Київ – Ніжин: ПП Лисенко, 243.
7. Семенюк, Н. 2010. Екологічна культура – необхідний фактор безпечної перспективи розвитку суспільства. *Вища освіта України*, 2, 14–21.
8. Постанова Верховної Ради України Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, 38–39, ст.248).
9. Агаджанян, Н. А., Кулаков В.И., Зангиева Т.Д. и др., 1994. Экологические факторы и репродуктивная функция. *Экология человека*, 1, 94–105.
10. Пересадин, Н.А., Фролов В.М., Ененко Ю.А., 1994. Экопатогенные факторы антропогенной природы и здоровье детей. *Экология человека*, 1, 106–115.
11. Джам, О. А., 2016. Екологічна компетентність як показник якості екологічної освіти та екологічної безпеки у системі принципів і стратегій сталого розвитку. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*, 14, 102–105. Доступно: <http://journals.uran.ua/visnukkhnu_ecology/article/view/76758>.
12. Олійник, Н. Ю. 2005. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій: *автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Українська інженерно-педагогічна академія*, Харків, 19.
13. Титаренко, Л. М., 2007. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету: *автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07; АПН України, Ін-т пробл. Виховання*, Київ, 20.
14. Байденко, В. И., 2004. Компетенции в профессиональном образовании. *Высшее образование в России*, 11, 3–13.
15. Ермаков, Д. С., 2009. Педагогическая концепция формирования экологической компетентности учащихся: *дис. доктор педагогических наук: 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования*, Москва, 405.
16. Лук'янова, Л.Б., 2008. Феномени екологічної компетентності. *Філософія педагогічної майстерності: Зб. наук. пр.; Редкол.: Н.Г. Ничкало та ін., Київ: Вінниця: ДОВ «Вінниця»*, 136–145.

17. *Определение и отбор компетенций. (DeSeCo)*. [Електрон. ресурс]. Доступно: <<http://www.deseco.admin.ch>>.

18. Манільські поправки до додатка до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 року (Резолюція 1 Конференції Сторін Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року). Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_052#Text>.

19. Лук'янова, Л. Б., 2008. Сучасні підходи до формування екологічної компетентності фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 17, 60–70. Доступно: <<https://lib.iitta.gov.ua/8392/1/Сучасні%20підходи%20до%20формув.%20еколог.%20компетент..pdf>>.

20. Bakhmat, N., Kotliar, L., Zhytomyrska, T., Slabko V., Zhurian, V., Pilevych O., Smyrnova, I. Pedagogical Principles of Training Specialists in Public Administration and Management in the System of Vocational Education. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (10), 203–207. doi:10.31838/srp.2020.10.34. Available: <<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200174193>>.

THE PHENOMENON OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE IN THE TRAINING FUTURE SHIPMASTERS

Viktorija Zhurian,

Graduate student of Vocational Education,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8929-2051>
vremyavika300397@gmail.com

Abstract. The proposed article notes that the situation of the global environmental crisis requires understanding of the latest approaches to the analysis of the interaction between nature and society on the basis of the formation of a certain environmental competence. The study also reveals the basic concepts of environmental education, such as environmental literacy, environmental awareness, environmental thinking, environmental competence and culture. The relationship between the environmental competence and culture is revealed.

It is determined that the main goal of environmental education is the development of the ecological culture of an individual, which, in accordance with the competence-based approach, is based, firstly, on the improvement of the relevant competencies of future specialists. At the same time, in a narrower, practice-oriented connotation, environmental competence is understood as a set of personal qualities that determine the ability of maritime industry specialists to make adequate decisions in a specific environmental situation. In a broader sense, ecological competence is considered as a component of the ecological culture of the individual, reflecting the relationship of

a person with the surrounding socio-natural environment.

In the proposed study, the features of the components of the environmental competence of shipmasters are analyzed, the specifics associated with the peculiarities of professional activities, international conventions, etc. are highlighted. Based on the theory of the competency-based approach, features of professional activities, specific properties of environmental competence, the study proposes a structure of the environmental competence of future shipmasters, which includes 5 components: axiological (value-motivational); cognitive (possession of environmental knowledge, environmental thinking, etc.); activity-behavioral (practical-technological); emotional-volitional (introspection of personality traits, emotional reactions); regulatory (ownership of the regulatory framework).

Prospects for further research lie within the scope of the formation of the environmental competence in future shipmasters based on the psychological and pedagogical conditions of training.

Keywords: professional education; training of shipmasters; conservation; environmental competence; ecological culture.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Dobrovolska, V.A., Misievych, S.V., 2020. Formuvannya ekolohichnoi kompetentnosti u konteksti navchalnoi dystsypliny «Heohrafiia sudnoplavstva» [Formation of environmental competence in the context of the discipline "Geography of Shipping".], *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky*, 45–55. Dostupno: <<http://dspace.bdpu.org:8080/xmlui/handle/123456789/3424>>.
2. Bairamova, O.V., 2020. Ekolohichna osvita moriakiv yak umova zabezpechennia staloho rozvytku liudstva [Environmental education of seafarers as a condition for sustainable development of mankind]. *Actual problems of natural sciences: modern scientific discussions*: Collective monograph, Riga: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 1–18. DOI <<https://doi.org/10.30525/978-9934-588-45-7.1>>.
3. Hurenkova, O. V., 2008. Ekolohichna komponenta kursu "bezpeka zhyttiediialnosti" u VNZ vodnoho transportu [Ecological component of the course "Life Safety" in the University of Water Transport] [Elektronnyi resurs]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, 19, 300–306.
4. Ermakov, D. S., 2009. Pedagogicheskaya kontseptsiya formirovaniya ekologicheskoy kompetentnosti uchashchikhsya [Pedagogical concept of formation of ecological competence of students]: *dis. doktor pedagogicheskikh nauk: 13.00.01. Obshchaya pedagogika. istoriya pedagogiki i obrazovaniya*, Moskva, 405.

5. Ignatov, S. B., 2011. Ekologicheskaya kompetentnost v kontekste obrazovaniya dlya ustoychivogo razvitiya [Environmental competence in the context of education for sustainable development], *Obrazovaniye i nauka*, 1, 22–32. Dostupno: <<https://elar.rsvpu.ru/handle/123456789/31091?mode=full>>.

6. Lukianova, L.B., Hurenkova, O.V., 2008. *Ekolohichna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv* [Environmental competence of future professionals]: Navchalno-metodychnyi posibnyk, Kyiv- Nizhyn: PP Lysenko, 243.

7. Semeniuk, N., 2010. Ekolohichna kultura – neobkhidnyi faktor bezpechnoi perspektyvy rozvytku suspilstva [Ecological culture – a necessary factor for a secure perspective of society]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2, 14–21.

8. *Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy Pro osnovni napriamy derzhavnoi polityky Ukrainy u haluzi okhorony dovkillia, vykorystannia pryrodnykh resursiv ta zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky* [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine on the main directions of Ukraine's state policy in the field of environmental protection, use of natural resources and environmental security], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1998, N 38–39, st. 248).

9. Agadzhanian, N.A., Kulakov V.I., Zangiyeva, T.D. i dr. 1994. Ekologicheskiye faktory i reproduktivnaya funktsiya [Environmental factors and reproductive function], *Ekologiya cheloveka*, 1, 94–105.

10. Peresadin, N.A., Frolov V.M., Enenko Yu.A. 1994. Ekopatogennyye faktory antropogennoy prirody i zdorovye detey [Ecopathogenic factors of anthropogenic nature and children's health], *Ekologiya cheloveka*, 1, 106–115.

11. Dzham, O. A., 2016. Ekolohichna kompetentnist yak pokaznyk yakosti ekolohichnoi osvity ta ekolohichnoi bezpeky u systemi pryntsyypiv i stratehii staloho rozvytku [Environmental competence as an indicator of the quality of environmental education and environmental safety in the system of principles and strategies of sustainable development], *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya "Ekolohiia"*, 14, 102–105. Dostupno: <http://journals.uran.ua/visnukkhnu_ecology/article/view/76758>.

12. Oliinyk, N. Yu., 2005. Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti studentiv hidrometeorolohichnoho tekhnikumu u protsesi navchannia informatsiinykh tekhnolohii [Formation of ecological competence of students of hydrometeorological technical school in the process of learning information technologies]: *avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.02; Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia*, Xarkiv, 19.

13. Tytarenko, L. M., 2007. Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti studentiv biolohichnykh spetsialnostei universytetu [Formation of ecological competence of students of biological specialties of the university]: *avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.07; APN Ukrainy, In-t probl. Vychovannia*, Ky`yiv, 20.

14. Baydenko, V.I., 2004. Kompetentsii v professionalnom obrazovanii [Competences in vocational education], *Vyssheye obrazovaniye v Rossii*, 11, 3–13.

15. Ermakov, D. S., 2009. Pedagogicheskaya kontseptsiya formirovaniya ekologicheskoy kompetentnosti uchashchikhsya [Pedagogical concept of formation of ecological competence of students]: *dis. doktor pedagogicheskikh nauk: 13.00.01 – Obshchaya pedagogika. istoriya pedagogiki i obrazovaniya*, Moskva, 405.

16. Lukianova, L.B., 2008. Fenomeny ekologichnoi kompetentnosti [Phenomena of environmental competence], *Filosofiiia peda-hohichnoi maisternosti: Zo. nauk. pr.; Redkol.: N.H. Nychkalo ta in., Ky`yiv: Vinnytsia: DOV «Vinnytsia», 136–145.*

17. *Opredeleniye i otkor kompetentsiy. (DeSeCo)* [Definition and selection of competencies. (DeSeCo).] [Elektron. resurs]. Dostupno: <<http://www.deseco.admin.ch>>.

18. Manilski popravky do dodatka do Mizhnarodnoi konventsii pro pidhotovku i dyplomuvannya moriakiv ta nesennia vakhty (PDNV) 1978 roku [Manila Amendments to the Annex to the International Convention on Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) 1978] (Rezoliutsiia 1 Konferentsii Storin Mizhnarodnoi konventsii pro pidhotovku i dyplomuvannya moriakiv ta nesennia vakhty 1978 roku). Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_052#Text>.

19. Lukianova, L. B., 2008. Suchasni pidkhody do formuvannya ekologichnoi kompetentnosti fakhivtsiv [Modern approaches to the formation of environmental competence of specialists], *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovykh prats.*, Ky`yiv; Vinnytsia: DOV «Vinnytsia», 17, 60–70. Dostupno: <<https://lib.iitta.gov.ua/8392/1/Suchasni%20pidkhody%20do%20formuv.%20ekoloh.%20kompetent..pdf>>.

20. Bakhmat, N., Kotliar, L., Zhytomyrska, T., Slabko V., Zhurian, V., Pilevykh O., Smyrnova, I. Pedagogical Principles of Training Specialists in Public Administration and Management in the System of Vocational Education. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (10), 203–207. doi:10.31838/srp.2020.10.34. Available: <<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57200174193>>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-258-272>

УДК: 378.004:37.11:78

Закопець Михайло Львович,

аспірант Рівненського державного гуманітарного університету
Рівне, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8368-6495>

palazhenkooleg@ukr.net

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКОНАВЦІВ-ДУХОВИКІВ

Анотація. У статті висвітлено основні структурні компоненти фахової компетентності майбутніх виконавців-духовиків, які формуються упродовж